

Aleksandar S. Nikolić¹
Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet
Odsek za germanistiku

KONTRASTIVNA I KONCEPTUALNA ANALIZA NEMAČKIH I SRPSKIH FRAZEOLOGIZAMA SA KOMPONENTOM TÜR/VRATA

Apstrakt: Predmet istraživanja rada su frazeologizmi u nemačkom i srpskom jeziku sa komponentom Tür/vrata. Cilj rada jeste ukazivanje na sličnosti i razlike između frazeologizama dva jezika, kao i određivanje stepena ekvivalentnosti. Korpus će takođe biti podvrgnut konceptualnoj analizi na osnovu koje će se ustanoviti da li se frazeologizmi zasnivaju na metafori ili metonimiji i koje su razlike u konceptualizaciji između dva jezika. Izvorni jezik (IJ) u ovom radu jeste nemački, dok je ciljni jezik (CJ) srpski. Naučne metode korišćene u radu su kontrastivna i konceptualna analiza. Korpus rada čine frazeologizmi prikupljeni iz odgovarajućih jednojezičnih i dvojezičnih rečnika.

Ključne reči: frazeologizmi, komponenta Tür, komponenta vrata, ekvivalentnost, kontrastivna analiza, konceptualna analiza, nemački, srpski.

1. Uvod

Vrata na više načina simbolizuju ne samo ulaz nego i prostor koji se krije iza njih, njihovu tajnu moć, kao što su *vrata pakla* ili *nebeska vrata*. Vrata, porta, kapija, ali i most, ukazuju na prelaz, stupanje u prostor suština (Biedermann 2004: 437). Ona simbolizuju i mesto prelaza između dva stanja, dva sveta; između poznatog i nepoznatog, svetlosti i tame, bogatstva i bede (Milovanović et al. 1994: 97). U simboličkom smislu vrata predstavljaju prelaz iz profanog u područje svetog, a u jevrejskim i hrišćanskim predanjima važnost ovog simbola je velika, pošto ona

omogućuju „pristup objavljenju“. Naime, Vrata Starog zaveta i Otkrovenja, kao i Hristos na prestolu i Poslednji sud, dočekuju hodočasnike i vernike (Chevalier i Gheerbrant 2004: 1062–1063). U hrišćanstvu vrata ili portu odlikuje jaka simbolika. Nakon Martina Lutera² i nastanka protestanske crkve, vrata, konkretno crkvena vrata (nem. *Kirchentür*, f) predstavljaju i ulazak u Božji dom. U prvim godinama protestanske crkve prolazak kroz crkvena vrata, tj. prelazak preko crkvenog praga podrazumevao je da su novi hrišćani ispunili određene uslove za prijem, odnosno da su se grešnici iskupili za svoje grehe (Stecker i Kuhl 1999: 188–191).

2. Metodologija i izvori za korpus

U svrhu sprovođenja konceptualne i kontrastivne analize frazeologizama sa komponentom *Tür* u nemačkom i *vrata* u srpskom jeziku, ekscerpirane su određene odrednice kao osnova za formiranje korpusa iz sledećih jednojezičnih i dvojezičnih frazeoloških rečnika: *Wer hat den Teufel an die Wand gemalt?* (Duden 2008), *Deutsch-serbokroatisches phraseologisches Wörterbuch* (Mrazović i Primorac 1981), *Lexikon der Redensarten* (Müller 2005), *Hrvatsko-njemačkog frazeološkog rječnika* (Matešić et al. 1988), *Frazeološkog rječnika hrvatskoga ili srpskog jezika* (Matešić 1982), *Srpsko-nemačkog prevodnog frazeološkog rečnika* (Petronijević 2007), *Idiomi u srpskom jeziku* (Milenković 2006), *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten* – prvi i treći tom (Röhrich 1973 i 2004) i *Frazeološkog rečnika srpskog jezika* (Otašević 2012). Rad i kriterijum u odabiru ekscerpiranog korpusa oslanja se na Burgerovu definiciju frazeologizama, koji iste smatra čvrstim spojevima koji se sastoje od najmanje dve komponente, a govornicima su poznati u tom obliku. Ovakvi spojevi se u određenoj jezičkoj zajednici koriste slično kao reči, a karakteriše ih ustaljenost, reproduktivnost i idiomatičnost (2003: 14–33).

U poglavljima koja slede frazeologizmi će se u skladu sa navedenim ciljevima rada kategorisati na osnovu stepena ekvivalentnosti. Razlikovaće se šest tipova prema modelu Mrazović i Primorac (1964–65: 293): potpuna ekvivalentnost, nulta ekvivalentnost, parcijalna ekvivalentnost sa komponentskim razlikama, parcijalna sa morfosintaksičkim razlikama, parcijalna sa komponentskim i morfosintaksičkim razlikama i lažni prijatelji. Svi primeri biće podvrgnuti i konceptualnoj analizi na osnovu koje će se odrediti vrsta pojmovnog mehanizma koji deluje u procesu frazeologizacije. Analizi istraživačke građe prethodi kratak pregled teorije u vezi sa ključnim terminima istraživanja.

² Martin Luter smatra se osnivačem hrišćanske protestantske (luteranske) crkve u Nemačkoj.

3. Konceptualna metafora i metonimija

Konceptualna metafora omogućava razumevanje apstraktnih ciljnih domena pomoću konkretnih izvornih domena, odnosno struktura izvornog domena objašnjava ciljni na osnovu određenih podudarnosti između prikazanih koncepata (Lakoff 1993: 206–207). Pritom, konceptualna metafora jasno ukazuje na vezu između jezika i kognicije (Grady 2007: 188). Frazelogizam se zasniva na metafori ukoliko između izvornog i ciljnog sadržaja postoji određena vrsta sličnosti, pri čemu treba istaći da se motivaciona osnova najvećeg broja frazeologizama koji nastaju ovim putem vezuje za pojave svakodnevnog života, za čovekovu prirodnu sredinu, njegovu profesionalnu delatnost (Mršević-Radović 1987: 35–36).

Konceptualna metonimija pak omogućava da koncept postane razumljiv na osnovu njegovog direktnog odnosa sa drugim konceptom (Lakoff i Johnson 1980: 38). Metonimijski proces, dakle, uključuje zamenu elemenata iste pojmovne strukture na osnovu logičke ili neke druge konvencionalno prihvaćene veze koja postoji među njima (Mršević-Radović 1987: 35–36).

4. Cilj istraživanja

Cilj rada je da se ustanovi na koji način mehanizmi konceptualne metafore i metonimije konceptualizuju frazeologizme sa komponentom *Tür* u nemačkom, odnosno *vrata* u srpskom jeziku, pri čemu se ova dva jezika kontrastiraju kako bi se ukazalo na sličnosti i razlike. Uzimajući u obzir činjenicu da su pomenuti jezici u istoriji bili u neposrednom kontaktu, polazi se od pretpostavke visokog stepena podudarnosti na konceptualnom nivou između IJ i CJ. Rad takođe nastoji da ukaže i na to da li frazeološka semantika čuva tragove simboličkih i semantičkih vrednosti ove komponente. Konceptualna analiza se pritom može tumačiti kao primarni, a kontrastivna analiza kao sekundarni cilj.

5. Semantička struktura komponente *Tür/vrata*

Odrednica *Tür, fse* u Dudenovom *Deutsches Universalwörterbuch*³ pojavljuje kao predmet u obliku zglobne, uglavnom pravougaone ploče da zatvori prolaz, ulaz ili slično. b. kao ulaz, obično pravougaoni otvor uzidu [koji je zatvoren vratima (1a)]; otvor za vrata;

2.a. vratima (1a) slična, ali uglavnom manja naprava za zatvaranje kakvog otvora; b. otvor koji se može zatvoriti vratima (2a). (Duden 2011)⁴.

Rečnik Matice srpske (RMS 2011) nudi nešto širi prikaz polisemantične strukture ove komponente, definišući je, između ostalog, kao otvor u zidu zgrade, odaje, na ogradi i sl., kroz koji se ulazi i izlazi; krilo, odnosno krila (obično drvena) kojima se taj otvor zatvara, kao i krilo na nekom nameštaju. Vrata se pominju i u kontekstu sporta kao mesto obeleženo sa dva uspravna stuba, poprečnom gredom i mrežom, kuda treba ubaciti loptu kod nekih sportskih igara poput fudbala, rukometa, hokeja, vaterpola itd. Termin *vrata* se u ovom kontekstu više vezuje za hrvatski jezik, dok se u srpskom jeziku kako sama naprava tako i čin ubacivanja lopte u nju obično naziva „gol“. Komponenta *vrata* takođe može obeležavati uzan prolaz između strmih planinskih stena ili kanal između ostrva i kopna ili između dva ostrva.

Komponenta *Tür/vrata* izaziva ambivalentne asocijacije kod govornika oba jezika. Vrata, s jedne strane, mogu biti otvorena, ali, s druge, i zatvorena. Dok otvorena vrata ukazuju na gostoljubivost, na potrebu čoveka kao društvenog bića da bude okružen drugim ljudima, pa samim tim i na otvorenost čoveka prema sebi sličnima, zatvorena vrata jasno pokazuju da nisu svi dobrodošli, te ukazuju na izolovanost, povučенost i/ili osećaj zatvorenosti.

6. Analiza

6.1. Nulta ekvivalentnost

Analizom korpusa uočeno je sedam frazeologizama u nemačkom jeziku koji u srpskom nemaju ekvivalent, te je u tim slučajevima bio neophodan opisni prevod. U uglastoj zagradi, pored frazeologizma na nemačkom, autor nudi doslovan prevod na srpskom kako bi bila sugerisana nefrazeološka slika koja je u njegovoj osnovi. Semantički opis frazeologizma vezuje se za izvor iz koga je ekscerpirana odrednica.

(1) **nem.** *die Tür von außen zumachen* [„zatvoriti vrata spolja“]

srp. *otići, nestati, iščeznuti*

Iako primer pod (1) nije potvrđen u srpskoj frazeologiji, njegova motivacija je nedvosmislena i očekivana. Frazeološka semantika formira se po metonimijskom

⁴*Vorrichtung in Form einer in Scharnieren hängenden, meist rechteckigen Platte zum Verschließen eines Durchgangs, eines Einstiegs o. Ä. b. als Eingang o. Ä. dienende, meist rechteckige Öffnung in einer Wand [die mit einer Tür (1a) verschlossen wird]; Türöffnung; 2.a. einer Tür (1a) ähnliche, meist jedoch kleinere Vorrichtung zum Verschließen einer Öffnung; b. mit einer Tür (2a) verschließbare Öffnung.* Preveo autor rada.

obrascu GEST KAO ELEMENT RADNJE ZA RADNJU. Dakle, u svesti govornika nemačkog jezika scenario odlaska zamišlja se kao niz sekvenci, od kojih je jedna zatvaranje vrata sa spoljne strane, što sugeriše da se radi o napuštanju zatvorenog prostora. Motiv izmeštanja sa spoljne strane vrata čest je u frazeologizmima nemačkog jezika koji nemaju svoje ekvivalente u srpskom, što će pokazati i naredni primeri.

- (2) **nem.** *jmdm. den Stuhl vor die Tür setzen* [„postaviti nekome stolicu ispred vrata“]

srp. *izbaciti nekoga iz kuće, otpustiti nekoga / dati mu otkaz*

Drugi primer tipičan je samo za nemačku lingvokulturnu zajednicu jer je motivisan sudskom praksom u Nemačkoj u 16. veku, kada je ovaj frazeologizam prvi put zabeležen. Pomenuta praksa odnosila se prevashodno na žene koje su nakon smrti supružnika želele ponovo da se udaju. Postavljanje stolice ispred ulaznih vrata informisalo je zajednicu o tom činu, a značilo je i da ponovnom udajom gubi pravo na sva dobra koja je stekla ili nasledila iz prvog braka. Stolica je pritom služila kao simbol za glavu kuće, koje više nema (Duden 2018: 200). Frazeološka semantika razvija se pod uticajem metonimijskog obrasca po kojem se STOLICA može tumačiti kao OSOBA KOJA OBIČNO SEDI NA TOJ STOLICI, a njeno izmeštanje izvan zatvorenog prostora metaforično se doživljava kao isključivanje iz određene grupe ili primoravanje na napuštanje datog prostora.

- (3) **nem.** *jmdn. vor die Tür setzen* [„smestiti nekoga ispred vrata“]

srp. *isterati nekoga iz kuće, izopštiti ga*

- (4) **nem.** *draußen vor der Tür stehen* [„stajati napolju ispred vrata“]

srp. *biti izopšten*

Treći i četvrti primer pokazuju oblik konceptualizacije sličan onome koji je zastupljen u prethodnim slučajevima. Naime, u svesti govornika nemačkog jezika porodična zajednica po pravilu se vezuje za određeni prostor u kojem boravi (kuću, dom), te izopštavanje iz zajednice podrazumeva izmeštanje iz datog prostora, tako da je njegova unutrašnjost nedostupna za sve one koji su spolja. Frazeološko značenje formira se po metonimijskom mehanizmu PROSTOR ISPRED VRATA ZA BORAVAK VAN KUĆE, praćenom metaforom SMEŠTANJE ISPRED ZATVORENIH VRATA ZNAČI IZOPŠTAVANJE.

- (5) **nem.** *die Tür offenlassen* [„ostaviti vrata otvorenim“]

srp. *i dalje držati mogućnost otvorenom (spremnost za pregovaranje)*

Metonimijska veza OTVORENA VRATA ZA OMOGUĆAVANJE ULASKA u primeru pod (5) dobija svoje metaforično proširenje, po kojem se ulazak u određeni prostor doživljava kao pozitivna okolnost za onoga kome je to omogućeno. Iz te veze izrasta metaforična interpretacija OTVORENA VRATA SU MOGUĆNOSTI.

(6) **nem.** *zwischen Tür und Angel*⁵ [„između vrata i šarke“]

srp. *učiniti nešto na brzinu, površno*

U primeru pod (6) pored komponente *Tür* potrebno je istaći i komponentu *Angel*, koja u ovom frazeologizmu ne učestvuje u svom primarnom značenju („udica“), već u sekundarnom („šarka na vratima“). Primarno značenje frazeologizma je „naći se između dve podjednako neugodne situacije“, dok je primarni oblik frazeologizma *zwischen Tür und Angel stecken*. Navedeni kraći oblik rezultat je frazeološke derivacije procesom komponentske redukcije, što dovodi do sekundarne morfosintaksičke kondenzacije. Od primarnog značenja frazeologizma razvilo se i sekundarno „brzo, na brzinu“ te je motivacija jasna ukoliko se pođe od primarnog značenja.

(7) **nem.** *du kriegst die Tür nicht zu* [„ne uspevaš da zatvoriš vrata“]

srp. *uzvik čuđenja, zaprepašćenja, ljutnje – npr.: „ne mogu da verujem“.*

Kod primera pod (7) reč je o performativnoj ustaljenoj frazi, nastaloj u dvadesetim godinama prošlog veka u jeziku mladih u Nemačkoj, a vezuje se za uzvik začuđenosti ili besa (Küpper 2004: 193).

6.2. Parcijalna ekvivalentnost

Analizirani korpus pokazao je ukupno 16 frazeologizama sa delimičnom ekvivalentnošću, pri čemu je uočeno šest slučajeva u kojima je razlika izražena kako na komponentskom tako i na morfosintaksičkom nivou. U korpusu je identifikovano i 10 primera parcijalne ekvivalentnosti sa razlikama na morfosintaksičkom nivou. Analizom nije utvrđen nijedan kontrastirani par koji bi se mogao kvalifikovati kao potpuni ekvivalent, kao parcijalni ekvivalent sa isključivo komponentskim razlikama, a nisu zabeleženi ni primeri lažnih prijatelja.

⁵ Ovaj frazeologizam prvi put je zabeležio austrijski pesnik Peter Zuhenvirt (Peter Suchenwirt) u 14. veku, a zatim ga koristi i Martin Luter u svojim govorima u 16. veku, da bi u ga u istom razdoblju Sebastijan Frank uvrstio u svoju zbirku (Röhrich 2004: 1651).

6.2.1. Parcijalna ekvivalentnost sa morfosintaksičkim razlikama

Primeri koji slede pokazuju visok stepen ekvivalentnosti, ali se zbog defektivnosti kategorije broja ne mogu kvalifikovati kao potpuni ekvivalenti s obzirom na to da je komponenta *vrata* u srpskom jeziku iz kategorije *plurale tantum*, što nije slučaj sa komponentom *Tür* u nemačkom jeziku.

(1) **nem.** *(erst)vor der eigenen Tür kehren*

srp. *(najpre)(po-)čistiti pred sopstvenim vratima* – pobrinuti se najpre za sopstvene propuste, probleme

Ovaj frazeologizam kao negativnu kvalifikuje sklonost ljudi da se zanimaju za tuđe životne probleme, pri čemu su i sami opterećeni brigama i različitim životnim okolnostima. Na osnovu veze između polazne, nefrazeološke slike i ciljnog sadržaja može se formulirati sledeća metafora: BAVLJENJE PROBLEMIMA ZNAČI ČIŠĆENJE PRED VRATIMA / PRED KUĆOM. Za frazeološku semantiku od presudnog je značaja prisustvo posesivnih komponenata, kojima se sugerše opozicija MOJ/TUĐI PROSTOR i dalje implicira sadržaj SVAKO TREBA DA RAZMIŠLJA SAMO O ONOME ŠTO NJEMU PRIPADA.

(2) **nem.** *jmdm. die Tür weisen/zeigen*

srp. *pokazati nekome vrata* – zamoliti nekoga da izađe, da napusti prostoriju

U primeru pod (2) govorimo pak o metonimiji s obzirom na to da su elementi nefrazeološke slike (gestovno upućivanje na vrata) deo scenarija na koji se sugerše frazeološkim značenjem. Pošto samo napuštanje zatvorenog prostora neminovno podrazumeva prolazak kroz vrata, gest rukom usmerenom ka vratima nedvosmisleno sugerše molbu ili naredbu da se taj prostor napusti. U ovom slučaju mogla bi se uspostaviti sledeća metonimijska formula: POKAZIVANJE VRATA ZA NAPUŠTANJE PROSTORIJE ili VRATA ZA NAPUŠTANJE PROSTORIJE. Potpuna podudarnost ne mora nužno biti rezultat jezičkih kontakata, već se može objasniti identičnošću u pogledu konceptualizacije prostora u posmatranim lingvokulturnim zajednicama. Nemački frazeologizam pojavljuje se sa glagolima *zeigen/weisen*, koji se mogu posmatrati kao sinonimi sa značenjem „pokazati“, s tim da glagol *weisen* u nekom drugom kontekstu ima i značenje „uputiti“.

(3) **nem.** *jmdm. die Tür öffnen*

srp. *nekome otvoriti vrata* – omogućiti/dati slobodan pristup, primiti koga

(4) **nem.** *jmdm. die Tür vor der Nase zuschlagen*

srp. *zalupiti nekome vrata pred nosom* – ne pustiti nekoga unutra, oterati sa vrata.

Primeri (3) i (4) zasnovani su na opozitnim metonimijskim mehanizmima: ZATVORENA VRATA ZA SPREČAVANJE ULASKA, odnosno OTVORENA VRATA ZA OMOGUĆAVANJE ULASKA. Ova vrsta konceptualizacije u suštini je prirodna i očekivana s obzirom na dinamiku prostornih odnosa i zakonitosti po kojima se ostvaruje ljudsko kretanje u granicama zatvorenog prostora, što je univerzalno za sve kulture.

(5) **nem.** *jmdm. stehen alle Türen offen*

srp. *nekome su sva vrata otvorena* – imati mnogo mogućnosti

U petom primeru vidimo da u nemačkom jeziku, za razliku od srpskog, već pomenuta metafora OTVORENA VRATA SU MOGUĆNOSTI (v. paragraf 6.1, primer (5)) ima svoju neznatno modifikovanu verziju. I ovde je, dakle, za formiranje frazeološke semantike ključna komponenta *otvorenosti vrata*, jer otvorenost podrazumeva dostupnost, nesputanost, neograničenost, slobodu, kako u fizičkom tako i u apstraktnom smislu.⁶

(6) **nem.** *an alle Türen klopfen*

srp. *zakucati na sva vrata* – obratiti se svima/većini za pomoć, tj. u vezi sa određenom molbom

(7) **nem.** *von Tür zu Tür gehen*

srp. *ići od vrata do vrata*

Primeri (6) i (7) pokazuju da se obraćanje za pomoć i u nemačkoj i u srpskoj jezičkoj zajednici doživljava takođe preko prostornog domena, kod kojeg je u osnovi orijentaciona metafora zasnovana na opozicijama UNUTRA/SPOLJA. Pritom, unutrašnji prostor, koji postaje dostupan otvaranjem vrata, pozitivno je vrednovan jer ulazak u njega znači dobijanje očekivane pomoći (up. biblijsku poslovicu *ko kuca, otvoriće mu se*). Ova metafora ima metonimijsku osnovu budući da se čovek drugome obraća za pomoć obično tako što kuca na njegova vrata. U pojedinim rečnicima pojavljuje se sinonimni frazeologizam, takođe biblijski motivisan - *ići od Pontija do Pilata* (Mrazović i Primorac 1991: 877).

⁶Up. primer *čovek otvoren za saradnju*.

(8) **nem.** *hinter verschlossenen Türen*

srp. *iza zatvorenih vrata* – tajno, bez prisustva javnosti, bez svedoka, u četiri oka

Zatvorena vrata neke prostorije po pravilu u čoveku izazivaju sumnjičavost i bude radoznalost jer je ono što se iza njih događa čulno nedostupno. Frazeologizmima pod (8) u srpskom i nemačkom jeziku zajednička je u tom smislu metafora ZNATI ZNAČI VIDETI, na koju se nadograđuje metonimijski obrazac poimanja: ZATVORENI PROSTOR ZA TAJNOVITOST I PRIVATNOST.

(9) **nem.** *Tür an Tür mit jmdm. wohnen*

srp. *živeti s nekim vrata uz vrata* – živeti/stanovati u neposrednoj blizini, u najbližem susedstvu s nekim, tik uz njega

U primeru (9) reč je o metonimiji. Frazeologizmom se sugerše blizina životnog prostora tako što se ukazuje na blizinu vrata kao delova tih prostora. Frazeologizam ukazuje na činjenicu da su dve kuće u neposrednoj blizini, a samim tim i osobe koje žive u njima. Metonimija je u ovom slučaju složenija te se može uspostaviti sledeći metonimijski lanac: VRATA ZA KUĆU/STAN odnosno KUĆA/STAN ZA ONE KOJI U NJIMA ŽIVE odnosno PROSTORNA BLIZINA IZMEĐU VRATA KUĆE/STANA ZA PROSTORNU BLIZINU IZMEĐU LJUDI KOJI ŽIVE U TIM KUĆAMA/STANOVIMA.

(10) **nem.** *etwas steht vor der Tür*

srp. *nešto je pred vratima* – najava predstojećeg događaja, najčešće praznika (Božić / Nova godina je pred vratima)

Frazeologizmi pod (10) potvrđuju prisustvo metafore PROSTOR JE VREME u oba jezika. Naime, u ovom primeru vremenska blizina konceptualizuje se preko prostorne blizine: PROSTOR PRED VRATIMA JE BLIZAK PROSTOR, tako da ONO ŠTO JE PRED VRATIMA VREMENSKI JE BLISKO.

6.2.2. Parcijalna ekvivalentnost sa komponentskim i morfosintaksičkim razlikama

Analizirani korpus pokazao je ukupno šest parova sa komponentskim i morfosintaksičkim razlikama.

(1) **nem.** *mit der Tür ins Haus fallen* [„vratima upasti u kuću“]

srp. *ko s neba pa u rebra* – reći/učiniti nešto odmah, bez uvoda, bez okolišanja

Neočekivano i iznenadno delovanje konceptualizuje se na različite načine u srpskom i nemačkom. U srpskom preko prilika u prirodi, a u nemačkom kao direktan ulazak u neki prostor. Bez obzira na različite slike u motivacionoj strukturi, za oba jezika karakteristično je dejstvo koje nastaje iznenada, neplanirano, nenadano, a izaziva snažan efekat.

(2) **nem.** *Säcke vor der Tür haben* [„imati džakove ispred vrata“]

srp. *biti rođen u čamcu* – ne zatvoriti vrata za sobom

Kao i u prethodnom primeru, i ovi frazeologizmi se podudaraju samo u semantici. Vidimo da u obema kulturama postoji negativan odnos prema navici pojedinih ljudi da za sobom ostavljaju otvorena vrata. Taj sadržaj se, dakle, konceptualizuje kod nemačkih govornika pomoću situacije koja podrazumeva postavljanje džakova ispred vrata (zbog čega se ona ne smeju zatvoriti), dok se kod govornika srpskog jezika slikovito prikazuje preko čovekovog rođenja u prostoru koji nema vrata (te otuda i odsustvo navike da se vrata zatvaraju). Oba primera su ipak zasnovana na metonimijskom obrascu UZROK ZA POSLEDICU.

(3) **nem.** *vor verschlossene Türen kommen* [„doći ispred zaključanih vrata“]

srp. *poljubiti vrata* – naći zatvorena vrata, ne naći nikoga kod kuće

Primeri pod (3) ukazuju na to da govornici nemačkog i srpskog jezika na sličan način doživljavaju nemogućnost ulaska u određeni prostor. U oba slučaja akcenat je na tome da se subjekat nalazi pred preprekom koju ne može savladati, samo što je u srpskom jeziku ta nemogućnost dodatno slikovito istaknuta poljupcem u vrata. Uvođenjem ironičnog stava prema nedostupnosti unutrašnjeg prostora u frazeološku semantiku pojačava se ekspresivnost izraza.

Naredni primeri, takođe, ispoljavaju semantičku ekvivalentnost, dok se razlike mogu uočiti na komponentskom i morfosintaksičkom planu. Ovo su, s aspekta frazeologizacije, u suštini neznatne razlike, naročito kada je reč o onima formalne prirode, koje su nužne s obzirom na nepodudarnost gramatičkih struktura dvaju jezika. Za ovo istraživanje važni su principi konceptualizacije koji su podudarni.

(1) **nem.** *einer Sache Tür und Tor öffnen* [„nekoj stvari otvoriti vrata i kapiju“]

srp. *(široj) otvoriti vrata nečemu* (lošem, nekom zlu) – otklanjanjem prepreka dozvoliti nešto, dati tome punu slobodu; rado koga primiti; omogućiti pristup, primiti koga

Ovaj primer baziran je na metafori koja glasi: VRATA I KAPIJA SU PREPREKA NEČEM LOŠEM. U pozadini je arhetipska ideja o vratima (kapiji) kao granici između sopstvenog i tuđeg prostora, pri čemu se sopstveni prostor, kao poznat i blizak, smatra pozitivnim, a tuđi, kao stran i nepoznat, negativnim.

(2) **nem.** *die Tür(-e) in der Hand haben*

srp. *držati kvaku u ruci* – biti / nalaziti se pred izlazom, odlaziti

Dva frazeologizma razlikuju se na komponentskom nivou, a u osnovi frazeološkog značenja nalazi se metonimijski prenos SEKVENCA RADNJE ZA SAMU RADNJU.

(3) **nem.** *offene Türen einrennen*

srp. *sekirom razbijati otvorena vrata* – silom pokušati nešto što je već odobreno ili postignuto

Imenica *sekira* u instrumentalu nema ekvivalent u nemačkom frazeologizmu, dok je najbliži prevod glagola *einrennen* u srpskom „otvoriti silom“. Bez obzira na to, oba frazeologizma počivaju na slici koja podrazumeva obavljanje besmislene radnje.

(4) **nem.** *ein Brett vor dem Kopf haben* [= imati dasku ispred glave]

srp. *gledati/blenuti/buljiti kao tele u šarena vrata* – ne razumeti nešto, gledati sa nerazumevanjem

Analizom je uočen i jedan kontrastirani par u kome se ključna komponenta u ovom radu pojavljuje samo u frazeologizmu na srpskom. S obzirom na to da je CJ ovog rada upravo srpski, ovaj par neće biti uvršten u korpus. Frazeologizmi će, međutim, ipak biti podvrgnuti konceptualnoj analizi kako bi se istakle sve postojeće razlike u konceptualizaciji dva jezika.

Naime, ovaj par ukazuje na to da se nerazumevanje, neznanje i nemogućnost shvatanja nekog sadržaja konceptualizuju na potpuno različite načine u posmatranim jezicima. Za nemačke govornike odsustvo sposobnosti pravilnog razumevanja doživljava se kao prisustvo prepreke ispred organa koji učestvuje u tom procesu. Tu, dakle, imamo metaftonimijski model PRISUSTVO PREPREKE NAD ORGANOM SPOZNAJE ZNAČI ODSUSTVO SPOZNAJE. U srpskom pak, za formiranje frazeološkog značenja presudna je veza koja se uspostavlja između zoonimske komponente i na specifičan način determinisane komponente *vrata*. Upravo iz te veze proizlazi besmislenost same radnje, tj. vizuelno opažanje koje ne daje nikakve rezultate na kognitivnom planu.

7. Zaključak

Analizirani korpus od 23 frazeologizma sa komponentom *Tür* u nemačkom i *vrata* u srpskom sačinjen je od primera ekscerpiranih iz frazeoloških rečnika nemačkog i srpskog jezika, a korišćeni su i dvojezični i jednojezični rečnici srpskohrvatskog, odnosno hrvatskog jezika. Analizom je ustanovljeno da ni u jednom primeru ne može da se govori o potpunoj ekvivalentnosti, budući da je komponenta *vrata* u srpskom jeziku, za razliku od komponente *Tür* u nemačkom, iz kategorije *plurale tantum*, te je podudaranje na svim nivoima nemoguće. Međutim, treba istaći činjenicu da je pomenuta defektivnost kategorije broja jedini element nepodudaranja kod čak 10 kontrastiranih parova.

Parcijalna ekvivalentnost, koja je zabeležena u ukupno 16 primera, razlikuje tri grupe: primeri u kojima je prisutna isključivo semantička podudarnost, dakle, forma nemačkog i srpskog frazeologizma se u potpunosti razlikuje, primeri u kojima frazeologizmi beleže izvesne sličnosti, ali i razlike na komponentskom i morfosintaksičkom planu, i primeri u kojima nepodudaranje u kategoriji broja kod komponenti *Tür* i *vrata* predstavlja jedinu razliku. U analizi, pored potpune ekvivalentnosti, nisu zabeleženi ni primeri sa isključivo komponentskim razlikama, kao ni primeri lažnih prijatelja. U nešto manje primera, ukupno sedam, frazeologizam u nemačkom jeziku nije imao ekvivalent u srpskom, te je zahtevao opisni prevod na CJ. Ti primeri kvalifikovani su kao nulta ekvivalentnost.

Analiza nemačkih i srpskih frazeologizama sa komponentom *Tür/vrata* pokazala je da se nemački i srpski jezik u znatnoj meri podudaraju kad je reč o konceptualizaciji ovog pojma. Vrata obično predstavljaju prepreku ili granicu između unutrašnjeg i spoljašnjeg prostora. U mnogim primerima ključni momenat je to da li su vrata otvorena ili zatvorena. Dok zatvorena vrata podrazumevaju nedostupnost onoga što se nalazi u zatvorenom prostoru za sve one koji su u spoljašnjoj sredini, otvorena deluju suprotno. Na osnovu toga možemo zaključiti da frazeološka semantika u velikoj meri čuva tragove simboličkih i semantičkih vrednosti ove komponente. Razlike u konceptualizaciji dva jezika najzapaženije su u primerima u kojima je kontrastivnom analizom uočeno podudaranje samo na semantičkom nivou.

Frazeološki rečnici

1. Duden (2018), *Wer hat den Teufel an die Wand gemalt?* Berlin: Dudenverlag.
2. Matešić, Josip (1982), *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

3. Matešić et al. (1988), *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
4. Миленковић, Тања (2006), *Идиоми у српском језику*. Алексинац: Атеље 63.
5. Mrazović, Pavica, Primorac, Ružica (1981), *Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik*. Beograd: Narodna knjiga.
6. Müller, Klaus (2005), *Lexikon der Redensarten*. München: Bassermann.
7. Otašević, Đorđe (2012), *Frazeološki rečnik srpskog jezika*. Novi Sad: Prometej.
8. Petronijević, Božinka (2007), *Srpsko-nemački prevodni frazeološki rečnik*. Beograd: Jasen.
9. Redensarten-index, internet, dostupno na <https://www.redensarten-index.de/suche.php> (preuzeto 23. juna 2021).
10. Röhrich, Lutz (1973), *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*, Freiburg; Basel; Wien: Herder.
11. Röhrich, Lutz (2004), *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*. Bd. 3, Salamander-Zylinder. Freiburg: Herd.

Literatura

1. Biedermann, Hans (2004), *Rečnik simbola*. Beograd: Plato.
2. Burger, Harald (2003), *Phraseologie: eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: Erich Schmidt.
3. Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain (2004), *Rečnik simbola: mitovi, snovi, običaji, postupci, oblici, likovi, boje, brojevi*. Novi Sad: Stylos art: Kiša.
4. Duden (2011), *Deutsches Universalwörterbuch*. 7., überarbeitete und erweiterte Aufl. Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus Mannheim, Dudenverlag.
5. Grady, Joseph E. (2007), "Metaphor". In *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, edited by D. Geeraerts and H. Cuyckens, 188–213. New York: Oxford University Press.
6. Küpper, Heinz (2004), *Wörterbuch der deutschen Umgangssprache*. Directmedia Publishing GmbH. Digitale Bibliothek Band 36.
7. Lakoff, G., and Johnson, M. (1980), *Metaphors we live by*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
8. Lakoff, George (1993), *The contemporary theory of metaphor*. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought* (pp. 202–251). Cambridge: Cambridge University Press.
9. Milovanović, Krsto, Gavrić, Tomislav, Veličković, Mićo (1994), *Rečnik simbola*. Beograd: Narodno delo.
10. Mrazović, Pavica, Primorac, Ružica (1964–65), Pokušaj klasifikacije frazeoloških izraza nemačkog jezika, njihovi izvori i stilske funkcije. U: *Godišnjak Filozofskog fakulteta*. Sveska 8. Novi Sad: Filozofski fakultet. 283–303.
11. Матица српска (2011), *Речник српског језика*. Измењено издање. Нови Сад.

12. Мршевић-Радовић, Драгана (1987), *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*. Београд: Филолошки факултет.
13. Stecker, Birgit, Kuhl, Lena (1999), Die Tür als Zugang zu Advent und Weihnachten. U: *Loccumer Pelikan* 4/99. Religionspädagogisches Magazin für Schule und Gemeinde. 188–191.

Aleksandar S. Nikolić
University of Novi Sad
Faculty of Philosophy
Department of German Studies

A CONTRASTIVE AND CONCEPTUAL ANALYSIS OF THE GERMAN AND SERBIAN EXPRESSIONS WITH THE COMPONENT *TÜR/VRATA*

Summary

The aim of this paper was to indicate the similarities and differences between the expressions with the component *Tür/vrata* (*Eng. door*) in German and Serbian. The corpus of this research consists of 25 expressions excerpted from the appropriate monolingual and bilingual dictionaries of both languages, where the source language is German and the target is Serbian. The corpus was first subjected to a contrastive analysis in order to determine the degree of equivalence between the two languages, with a distinction made between complete, zero and partial equivalence. The corpus was also subjected to a conceptual analysis, with the aim to establish whether the expressions were based on metaphor or metonymy and identify the differences in conceptualisation between the two languages. The results of the analysis showed that German and Serbian largely coincide when it comes to expressions with the mentioned component, and that metonymisation occurs more often in relation to metaphorisation. The expressions with the component *Tür/vrata* overlap to a considerable extent when it comes to conceptualisation. Doors usually represent obstacles or boundaries between interior and exterior space. In many examples, the key point is whether the door is open or closed. While the closed door implies the inaccessibility of what is in the closed space to all those who are in the external environment, the

open door does the opposite. Based on that, we can conclude that phraseological semantics largely preserves the traces of symbolic and semantic values of this term. The differences in the conceptualisation of the two languages are most noticeable in the examples where the contrastive observation identified a match only at the semantic level. The scientific methods used in this paper are the interlingual contrastive and conceptual analysis.

► **Key words:** expressions, door, equivalence, contrastive analysis, conceptual analysis, German, Serbian.

Phraseological Dictionaries

1. Duden (2018), *Wer hat den Teufel an die Wand gemalt?* Berlin: Dudenverlag.
2. Matešić, Josip (1982), *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Matešić et al. (1988), *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
4. Milenković, Tanja (2006), *Idiomi u srpskom jeziku*. Aleksinac: Atelje 63.
5. Mrazović, Pavica, Primorac, Ružica (1981), *Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik*. Beograd: Narodna knjiga.
6. Müller, Klaus (2005), *Lexikon der Redensarten*. München: Bassermann.
7. Otašević, Đorđe (2012), *Frazeološki rečnik srpskog jezika*. Novi Sad: Prometej.
8. Petronijević, Božinka (2007), *Srpsko-nemački prevodni frazeološki rečnik*. Beograd: Jasen.
9. Redensarten-index, internet, dostupno na <https://www.redensarten-index.de/suche.php> (preuzeto 23. juna 2021).
10. Röhrich, Lutz (1973), *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*, Freiburg; Basel; Wien: Herder.
11. Röhrich, Lutz (2004), *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*. Bd. 3, Salamander-Zylinder. Freiburg: Herd.

References

1. Biedermann, Hans (2004), *Rečnik simbola*. Beograd: Plato.
2. Burger, Harald (2003), *Phraseologie: eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: Erich Schmidt.
3. Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain (2004), *Rečnik simbola: mitovi, snovi, običaji, postupci, oblici, likovi, boje, brojevi*. Novi Sad: Stylos art: Kiša.

Kontrastivna i konceptualna analiza nemačkih i srpskih frazeologizama sa komponentom Tür/vrata

4. Duden (2011), *Deutsches Universalwörterbuch*. 7., überarbeitete und erweiterte Aufl. Bibliographisches Institut & F.A. Brockhaus Mannheim, Dudenverlag.
5. Grady, Joseph E. (2007), "Metaphor". In *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, edited by D. Geeraerts and H. Cuyckens, 188–213. New York: Oxford University Press.
6. Küpper, Heinz (2004), *Wörterbuch der deutschen Umgangssprache*. Directmedia Publishing GmbH. Digitale Bibliothek Band 36.
7. Lakoff, G., and Johnson, M. (1980), *Metaphors we live by*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
8. Lakoff, George (1993), *The contemporary theory of metaphor*. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought* (pp. 202–251). Cambridge: Cambridge University Press.
9. Matica srpska (2011), *Rečnik srpskog jezika*. Izmenjeno izdanje. Novi Sad.
10. Milovanović, Krsto, Gavrić, Tomislav, Veličković, Mićo (1994), *Rečnik simbola*. Beograd: Narodno delo.
11. Mrazović, Pavica, Primorac, Ružica (1964–65), Pokušaj klasifikacije frazeoloških izraza nemačkog jezika, njihovi izvori i stilske funkcije. U: *Godišnjak Filozofskog fakulteta*. Sveska 8. Novi Sad: Filozofski fakultet. 283–303.
12. Mršević-Radović, Dragana (1987), *Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet.
13. Stecker, Birgit Kuhl, Lena (1999), Die Tür als Zugang zu Advent und Weihnachten. U: *Loccumer Pelikan* 4/99. Religionspädagogisches Magazin für Schule und Gemeinde. 188–191.

Preuzeto: 21. 4. 2021.
Korekcije: 24. 6. 2021. / 5. 7. 2021.
Prihvaćeno: 26. 7. 2021.